

szolgálja, és a nő számára mintát ad a konverzációs képességekről, egy olyan művészetről, amely a dominánsan a férfi által irányított kommunikációban érvényre juthat. A nőnek a nyilvánosságban való kultivált részvételét elsősorban a férfiak kívánták, és ebből női erényt, sőt, női kötelességet formáltak:

„...die Männer hätten ein Recht zu wünschen, daß ihre Gattinnen nicht bloß ihre Weiber, sondern auch ihre Gesellschafterinnen, und Gehilfinnen seyn möchten.”³¹

A butácska „Frauenzimmer”, az általában szép külső és a belső igénytelenség, a felvilágosodástól meg nem érintett műveletlen ember metaforájává válik, aki ellentéte a külsőleg nem feltűnő, de belső értékei szerint gazdag, okos, olvasott nőnek. Ez utóbbi figura (akár nő, akár férfi) tekinthető az évszázad vívmányának. Némi következetességgel sikerülni fog, hogy a nők is éles elmével bírjanak. De itt is legyünk óvatosak. A túlzásba vitt képzettség káros és visszataszító a férfiak szemében. Stephanie gyűjteményében olvasható egy értekezés, az „Einfluß des Geschmacks auf die innere Schönheit des Frauenzimmers...”. Itt a szerző a következőket mondja:

„Ich will (...) nicht sagen, daß ein Frauenzimmer gelehrt seyn müsse. Ein gelehrtes Frauenzimmer (...) ist das entgegen stehende Aeusserste von einem Frauenzimmer nach Mode (...) Ja, ich behaupte, daß die gelehrten Schönen, die gar nichts von der Haushaltungskunst und von allen den Beschäftigungen verstehen, die ihr Geschlecht unterscheiden eine viel schlechtere Figur machen, als die, welche sich auf weiter nichts, als auf die Nadel und den Küchenezettel verstehen. Ueberhaupt geht s den gelehrten Frauenzimmern bey der Gelehrsamkeit gemeinlich, wie allen Gelehrten; sie haben nur einen halben Geschmack, und kennen die Welt nicht. Alles, was sie hervorbringe, wird Affectation, oder ein geborgter Witz, seyn, weil sie den Umgang vernachlässigt haben (...)”³²

Ennyit tehát a „Frauenzimmerről”, aki önmagát képzi, következőképpen tehát „félre képezi”, éppen azért, mert tudását nem férfi társaságban és nem a férfiak kontrollja alatt szerzi meg. Ezt a problémát jól ismerve a periodikumokban gyakorta szerepelnek olyan mintadialógusok, amelyek a női vitakészség fejlesztését szolgálják.

Szeretnék végül nyomatékosan emlékeztetni a 18. század morális hetilapjainak fiktív leveleire, hiszen ez a korrespondáló kérdés-felelet játék feltétlenül a női olvasóközönség társasági érettségét segíti elő.

ANDREA SEIDLER (WIEN)

Sajtóvita Pestalozzi módszeréről 1817-ben. Pestalozzi magyarországi kapcsolatait és munkásságának a magyar nevelésügyre gyakorolt hatását részletesen feltárta már neveléstörténeti szakirodalmunk.¹ Jelentőségéhez képest azonban keveset foglalkozott a korabeli magyar sajtóban megjelent első Pestalozzi-értékelésekkel, pedig ezek elemzése sok értékes adattal járulhat hozzá a

³¹ Fußnote wo??

³² STEPHANIE: *Sammlung...* 150.

¹ KEMÉNY Ferenc: *Pestalozzi Magyarországon.* = Magyar Paedagógia 1927. 92–99.; LENGYEL Imre: *Újabb adatok Pestalozzi magyarországi hatásának értékeléséhez.* = A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Közleményei. 29. Bp. 1961. 150–159.; DANKANICS Ádám: *Egy múlt század eleji magánkönyvtár és Pestalozzi hatása.* = A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Közleményei. 46. Bp. 1964. 229–233.; MÉSZÁROS István: *Pestalozzi és a magyarországi nevelésügy.* = Helikon 1984. 259–270.

svájci nevelő elméleti és gyakorlati tevékenységének a hazai kortársak körében megfogalmazódott véleményének értékeléséhez.

A magyar sajtó hasábjain 1816-ban jelent meg az első híradás Pestalozziról. Várad Szabó János, aki 1810-ben közel egy évet töltött Pestalozzi intézetében, Yverdonban és hazatérve az ő elvei alapján nevelte a Vay fiúkat (Miklóst és Lajost), a *Hazai s Külföldi Tudósítások* című pesti lapban a következőképpen nyilatkozott a svájci nevelőről:

„... Három esztendő után, mellyeket Németországban töltöttem, Helvétziába utaztam Pestalozsihoz, és ott közel esztendőt fordítottam egyedül arra, hogy az ő nevelésének módját ő tőle s tanítóitól tulajdon iskolájában tanuljam meg. Szemmel látott tanúja voltam a gyermekekkel való bánásnak: az ő tanítatások módjának és előmeneteknek, a gyermekek foglalatosságaiknak mulatáságaiknak, játékaiknak s magok viseleteknek; Pestalozzi iskolája elrendelésének, egy szóval mind annak, ami a Pestalozzi nevelése módjának fundamentomait, tulajdonságait, annak természeti valóságát teszi és illeti.”²

A cikkben bejelentette, hogy Pestalozzi módszertankönyveinek³ lefordítására készül. Azt hangsúlyozta, hogy azért szeretné megismertetni ezeket a műveket honfitársaival, mert a könyvek szellemében oktatott – nevelt gyermekek „mind a tudományokban, mind a jó erkölcsben mind pedig a testi gyakorlásokból származni szokott ügyességben” feltűnő előrehaladást mutatnak.” Várad Szabó Pestalozzi nevelési módszerét tartotta „a legjobbnak, az emberi természettel leginkább megegyezőnek, a legtökéletesebbnek.”

A rövid, de igen határozottan Pestalozzi elveit helyeslő cikk hatalmas sajtóvitát váltott ki, mely egyeseket nyilvános, másokat magánjellelű állásfoglalásra késztetett.

Folnesics Lajos, aki ezekben az években Budán leánynevelő intézetet tartott fenn, a *Tudományos Gyűjtemény* 1817. évi első számában „Észrevételek a Pestalozzizmus ellen”⁴ címmel hosszú tanulmányt tett közzé. Írása elején azt szögezi le, szent kötelessége figyelmeztetni honfitársait Pestalozzi nevelési eszméinek veszedelmes voltára:

„... a mi időnkben pedig a Pestalozzizmus igen magasztaltatik, és édes Hazánkat is Szabó János Úr vele megesmértetni szándékozik: legszentebb kötelességemnek tartom, ezen érdekes és tudós Nevelőt és Hazám Familiáit azon fogyatkozásokra és veszedelmekre figyelmetesekké tenni, a mellyeket én, és más tapasztalt Nevelők látunk Pestalozzi Methodusában.”⁵

Cikkében négy fontos kérdésre próbál választ adni:

„1. Lehet-e a Pestalozzizmust Újításnak és új Találmánynak tartani? 2. Lehet és tanácsos-e ezen Methodust az egész Nevelésben és Tanításban avagy minden tanítási tárgynál Főtónussá tenni; 3. Megfelel-e ígéretének, p.o. a szembetűnő szép előme-

² VÁRADI SZABÓ János: *Jelentés a két Magyar Hazához.* = *Hazai s Külföldi Tudósítások* 1816. 45. sz. Toldalék.

³ *Anweisungen zum Buchstabieren und Lesenlehren von Pestalozzi.* Bern, 1801.; *ABC der Anschauung, oder An schauungslehreder, Massverhältnisse.* Bern, 1803. Nem tudjuk, hozzáfogott-e Várad Szabó János e könyvek lefordításához, vagy kedvét szegte az 1817-es sajtóvita. Nyomatásban nem jelentek meg.

⁴ FOLNESICS Lajos: *Észrevételek a Pestalozzizmus ellen.* = *Tudományos Gyűjtemény* 1817. I. 83–100.

⁵ FOLNESICS Lajos: *Észrevételek a Pestalozzizmus ellen.* = *Tudományos Gyűjtemény* 1817. I. 83.

netelekre és ügyességre nézve, kivált a jó Erköltsökben? 4. Nem lehet-e nálánál jobbat s jótévőbbben javasolni?”⁶

A szerző Niemeier 1810-ben Halleban megjelent munkájára⁷ hivatkozik, melyben a német pedagógus sora veszi a Pestalozzi-féle nevelés előnyeit és hátrányait. Niemeier véleménye az, hogy a legnagyobb érdeme a módszernek a tervszerűség és a rendszerességre és szemléletességre törekvés. Elismeri azt, hogy a növendékek az olvasásban és a nyelvi tárgyakban valóban gyorsabban haladnak másokhoz képest. Ám hangsúlyozza azt is, hogy

„mind ezen hasznok nem újságok, nem új találmányok, hanem csak visszaemlékezések, mert már Pestalozzi előtt is, p.o. Comenius, Rousseau, Basedow, Rochow, a Revisions-Werk írói, Rosewitz és más Pädagogusok azt javasolták, s sürgették, hogy a gyermekeknek lelkét testi s érzéki dolgok által kell először kifejtetni és azután a természet fölötti és abstract dolgok megértésére általmenni;... hogy a gyermek ne tanuljon sokfélét, hanem kevésben sokat; hogy amit tud azt rendesen, összefüggve s bizonyosan tudja.”⁸

Tehát Folnesics szerint Pestalozzi módszere nem új, és ami a legnagyobb baj, mivel „szemléltre” épül, „nem lehet a Religióra és a Morálra alkalmaztatni”, pedig szerinte ezek szolgálnak a nevelés alapjául. Niemeierrel együtt Folnesics is vallja: „Pestalozzi Methodusa Materialismusra vezet a Religióban és a Morálban.” A tanulmány további részeiben a szerző részletesen kifejti, mennyire káros és erkölcsromboló az, ha a gyermek kizárólag azt fogadja el igaznak, amit a maga szemével lát, amit „megszemlélt, megszámlált és megmért.” Kifejti, hogy Pestalozzi nevelési rendszere alapvetően hibás, mert nála háttérbe szorul „a tiszta keresztény hit”. Kifogásolja a szemléltetés és a méricskélő öntevékenység túlzásait Pestalozzi módszerében, mert ezek alapján a növendék mindenről maga kíván meggyőződni, és nem fogadja el a tekintély, főleg a vallási tekintély eddig bevett gyakorlatát. Elítélőleg állapítja meg:

„Már közel 15. esztendeje, hogy terjeszkedik a Pestalozziizmus. Ha tehát annyi ereje van a szívnek s erköltsős életnek formálására, honnét van, hogy a láthatatlan világra, az örökkévalóságra való tekintet, t.i. a keresztyén Religió éppen ezen időszakban vettetett meg, kivált Német Országban és helyette Salzman és más naturalizáló Pädagogusok és Nempädagogusok a keresztyén név alatt, a Naturalismust s Rationalismust, melly mindent csak szemmel látható s tapasztalható okokból akar megmagyarázni, majd nyilván, majd pedig titkon terjesztik?”⁹

Folnesics szerint Pestalozzi és követői a tiszta erkölcs és az igazi hit ellenségei. Tanítványaik sem tudnak többet mint a hagyományos módszerek szerint nevelkedő társaik, sőt lelkük, hitük és erkölceik súlyosan károsodnak.

⁶ FOLNESICS Lajos: *Észrevételek a Pestalozzizmus ellen.* = Tudományos Gyűjtemény 1817. I. 84.

⁷ NIEMEIER, August Hermann: *Grundsätze der Erziehung und des Unterrichts für Eltern und Schulmänner.* Halle, 1796. A mű, mely számos kiadást ért meg, nagy hatást gyakorolt a 19. század első felének német pedagógiájára, és Magyarországon is ismert volt. Ürményi József már 1812-ben ajánlotta tanulmányozását. Később átdolgozott formájának magyar fordítása is megjelent: *Nevelés és Tanítási Tudomány.* A szülék a házi és oskolai tanítók számára az austriai oskolák állapotját is szem előtt tartván, a 6. kiadás szerint kidolgozta CHIMANI Leopold, és a magyar növendékek szükségéhez alkalmaztatta ÁNGYÁN János. I–II. Pest, 1822–23.

⁸ FOLNESICS Lajos: *Észrevételek a Pestalozzizmus ellen.* = Tudományos Gyűjtemény 1817. I. 85.

⁹ FOLNESICS Lajos: *Észrevételek a Pestalozzizmus ellen.* = Tudományos Gyűjtemény 1817. I. 88.

A cikk vitára készítette a nevelésügy iránt érdeklődő magyar szakembereket. A *Tudományos Gyűjtemény* következő számában Schedius Lajos egyetemi tanár, a pesti evangélikus népiskolák felügyelője válaszolt a Pestalozzi ellen felhozott vádakra.¹⁰ Abból indul ki, hogy aki erkölcsstelséggel és vallástalansággal vádolja a svájci nevelőt, az

„Pestalozzi metódusát sem egészen, sem pedig igaz értelme és lelke szerint nem esméri. Úgy látszik, mint ha F. Úr sem Pestalozzi maga munkáit, sem a róla kiadott tisztbéli Relatiókat, sem a már több helyeken ezen Systema szerint virágzó Intézeteknek le-írásait nem olvasta volna.”¹¹

Schedius Pestalozzi műveiből vett szó szerinti idézetekkel bizonyítja, hogy Pestalozzi elméleti és gyakorlati munkássága vallásos alapokon nyugszik. Tételről tételre cáfolja Folnesics állításait, és végül leszögezi, Pestalozzi nemcsak elméleti műveiben, hanem a gyakorlatban is bizonyította, hogy módszere racionálisan gondolkodó, de egyben erkölcsös és vallásos emberek nevelését eredményezi.

A vita részben a lapok hasábjain folyt, de a kortársak levelezésében is erőteljes nyomokat hagyott. Kazinczy és köre levelezése jól megvilágítja a vitához való különböző hozzáállásokat.

Döbrentei Gábor 1817 márciusában a következőket írta Kolozsvárról Kazinczynak:

„A Pesti Tudományos Gyűjteménynek II. kötetét tegnap olvastam- el... Hogy Schedius Pestalozzit védelmezte a Folnesics ész nélkül való megtámadása ellen, annak nagyon örvendtettem, s annyira, hogy ha Schediussal legyek, mingyárt tiszteletére mentem volna.”¹²

Kissé mérsékeltbb véleményt fogalmazott meg a kérdéssel kapcsolatban Dessewffy József, költő, politikus Kazinczy közeli barátja aki a következőket írta április elején Kassáról:

„Most forgatom a Gyűjteményt... Folnesics Úr Pestalótzty ellen buzogván sok helyesek közt a melylyeket felkarol, nagyon meszsze mégyen buzgóságában.”¹³

A Pestalozzi nevelési módszerének értékelésével foglalkozó sajtóvita túlnőtt hazánk határain. 1817 áprilisában jelent meg A bécsi *Chronik der Österreichischen Literatur* című lap 1817. 29. száma¹⁴ szemlézte a *Tudományos Gyűjtemény* addig megjelent számait, és többek között foglalkozott a Pestalozzi vitával is. A bírálat alapvetően elítéli Folnesics nézeteit, és védelmezi Pestalozzi elméletét és nevelési gyakorlatát.

Folnesics a *Tudományos Gyűjtemény*ben ismertette a bécsi lap bírálatát¹⁵ és nem értett egyet annak megfogalmazásával, amely szerint ő „Pestalozzi Methodusát az ő lelke szerint egészen meg nem értette”. Itt is hangot adott korábbi véleményének, hogy a svájci pedagógus módszere erkölcsromboló és károsan hat a gyermekek vallási érzületére. A folyóirat következő számában

¹⁰ SCHEDIUS Lajos: *A pestalozzizmus ellen való észrevételekről.* = *Tudományos Gyűjtemény* 1817. II. 115–121.

¹¹ SCHEDIUS Lajos: *A pestalozzizmus ellen való észrevételekről.* = *Tudományos Gyűjtemény* 1817. II. 116.

¹² Döbrentei Gábor – Kazinczynak. Kolozsvár, Martz 16 dikán 1817. In: *Kazinczy Ferenc levelezése. XV.* Közzéteszi VÁCZY János. Bp. 1905. 119.

¹³ Gr. Dessewffy József – Kazinczynak. Kassáról, Ápril. 5 dikén 1817. In: *Kazinczy Ferenc levelezése. XV.* Közzéteszi VÁCZY János. Bp. 1905. 146.

¹⁴ *Chronik der österreichischen Literatur vom 9-ten April 1817.* Nro. 29.

¹⁵ FOLNESICS Lajos: *A Tudományos Gyűjtemény Recenziója a Külföldön.* = *Tudományos Gyűjtemény* 1817. IV. 142–148.

pedig nagy összefoglaló tanulmányban¹⁶ fejtette ki nézeteit a kérdés filozófiai háttéréről is, elemezve Kant, Fichte, Schelling és Pestalozzi „materializmusát” mely egyenesen a vallástalansághoz, az erkölcsök romlásához vezet.

Közben a *Hesperus* című brünni tudományos közlöny 1817. évi 22. számában megjelent egy cikk egy névtelenségbe burkolódzó magyar szerző (Kazinczy?) tollából, aki éles szavakkal ítélte el a *Tudományos Gyűjtemény* szerkesztőségét, mert egyáltalán helyet adott a Pestalozzi ellenes véleményeknek. Erre a cikkre reagált a *Tudományos Gyűjtemény* szerkesztője Fejér György.¹⁷ Igaza tudatában határozottan megfogalmazta, hogy a folyóirat célkitűzéseinek megfelelően helyet ad mindenféle véleménynek, azoknak is, amelyek nem értenek egyet Pestalozzi nevelési elveivel, és azoknak is, akik azt célravezetőnek tartják. Nehezményezi, hogy „Ha a Hazai Íróknak Pestalozzi mellett különös okai és béléltásai voltak, miért nem terjeszté azokat tudósan elő?” – az egyetlen magyar tudományos folyóirat hasábjain, ahogyan azt a tudományos élet iratlan szabályai megkívánják. A német nyelvű külföldi lapban közzétett írás nem tartalmaz tudományos érveket – szögezi le Fejér, majd összefoglalja a hazai sajtóvita legfontosabb tételeit, kiegészítve a németországai lapokban megjelent Pestalozzival foglalkozó írások főbb gondolataival:

„Ama tárgyról, mellyről a legjelesebb Német nevelők Niemayer, Ewald, Eschenmayer sat. feleltek, ne lett volna-e szabad F. L. praktikus nevelőnket is szóllani engednünk? Hogy a Pestalozzi nevelés módja a szám és betűvetés, Mathezis, természet- és nyelv esmérétére, a tudományok közlésére, az értelem s ész kiformaltatására igen alkalmas legyen, tagadhatatlan; hogy az Istentelenségre, religiótlanságra, hitetlenségre vezessen egyenesen, mind eddig nincs meg mutatva... A Freyburgi Nevelők és Tanítók a már jó időtől fogva fenn álló Pestalozzi nevelés-módját el nem fogadták; a nem régen kezdődött Bell Lancaster módját ellenben kapva kapták a bécsi Újság (Nro. 174) tanúsága szerint... a Bécsi Udvari tanításra ügyellő Comissió egy iskolában a Pestalozzi módjával próbát tétetett, s alkalmatlannak találván azt félbe hagyatta. Azon tanúk pedig, kik Pesten a mind az Evangélikus Pestalozzi szerint való, mind a közönséges nem Pestalozzi szerént való iskolákban a nyilvánságos próbatételkor jelen voltak, azt vallják, hogy ebben mint amabban... szint olly készség tesznek szert a nevendékek.”¹⁸

A szerkesztő azzal zárja le a vitát a szerkesztőség nevében, hogy „... eleget szóllottak már a Pestalozzizmus eránt Tudósaink és Paedagogusaink, ideje, hogy a Bell-Lancaster tanításról értekezzenek ezentúl.”

A *Tudományos Gyűjtemény*ben az 1817. év elején kezdődött vita tehát májusban lezárult, de hazánk pedagógia iránt érdeklődő szakembereit még sokáig foglalkoztatta a kérdés.

Kazinczy 1817. november 13-án Várad Szabó Jánosnak írott levelében kitért arra, miért nem tud Pestalozzi nevelési rendszere gyökeret verni Magyarországon és megfogalmazta véleményét a sajtóvitáról is:

¹⁶ FOLNESICS Lajos: *Kant, Fichte, Schelling és Pestalozzi*. = *Tudományos Gyűjtemény* 1817. 44–90.

¹⁷ *Kinyilatkoztatás a Tudományos Gyűjtemény ügyében* = *Tudományos Gyűjtemény* 1917. V. 140–142. E helyen kell kiigazítanunk egy tévedést. A szakirodalomból jól ismert, hogy 1817. október végéig Fejér György szerkesztette a folyóiratot, tehát az V. kötet megjelenése idején, májusban is. Kazinczy soha nem volt a *Tudományos Gyűjtemény* szerkesztője, mint ahogyan azt MÉSZÁROS István írja *Pestalozzi és a magyarországi nevelésügy című tanulmányában*. = *Helikon* 1984. 2–4. sz. 262.

¹⁸ *Kinyilatkoztatás a Tudományos Gyűjtemény ügyében* = *Tudományos Gyűjtemény* 1917. V. 141–142.

„A Méltós. Generálisné paransolt velem, hogy Pestalozzinak szerezzek Előre-fizetőket, s nem tudom már mennyi ideje, hogy megírtam, hogy egyet sem kaptam, s e tájon én vagyok az egyetlen egy Subscribens. Azolta is haszontalan volt iparkodásom mind itt, mind Erdélyben. Oroszországban a dolog megyen; nálunk nem megyen. Mit mutat ez? De ott azért megyen mert ott akarja az igazgatás; nálunk Folnesicsek szólnak ellene, s a Tudom. Gyűjtemény a szidalmat a munka első füzetébe vette fel, s olyan bátor védelmezőt talált Pestalozzi, a millyet nem igen várt. Én nem óhajtom hogy vas-tag Recenzióink legyenek... De valóban a Recenzióknak az igen rosszak ellen kéméletlennek, a jók de megtévedők ellen bátraknak kell lenni, mert eddig is mindég az volt a bajunk, hogy az írók nem rettegték az ostort, gond nélkül írtak.”¹⁹

A fenti szavak jól megvilágítják Kazinczy álláspontját az ügyben. A széphalmi vezért mélységesen felhárborította a tény: az újonnan alakult pesti folyóirat első számában helyet adott egy Pestalozzit negatívan értékelő cikknek és nézete szerint Schedius sem bizonyult a legfelkészültebb és legbátrabb védelmezőnek. Bírálóakra szükség van, vallja Kazinczy, de a rossz cikkeknek vagy nem kellene helyet adni a lapokban, vagy kíméletlenül meg kellene bírálni őket, nem olyan finoman, mint ahogy Schedius tette.

Feltételezhetjük, hogy a nagy port felvert vita készítette Döbrentei Gábort arra, hogy az általa szerkesztett *Erdélyi Muzéum* című folyóirat 1817. decemberében napvilágot látott VIII. kötetében közétegyen egy Pestalozzi életéről és tevékenységéről szóló nagyobb tanulmányt, amely az *Annalen der Literatur und Kunst des Inn und Auslandes* című lap 1810. augusztusi számában megjelent írás magyar fordítása.²⁰ A cikk részletesen elemzi Pestalozzi életútját, kitér munkásságának legfontosabb állomásaira, és arra a tényre, hogy mint a legtöbb értékes és haladó törekvést, úgy a svájci pedagógus eszméit sem értékelték eléggé sem hazájában sem másutt.

Pestalozzi érdemeit elsősorban abban látja a szerző, hogy az elemi nevelés elméletét és gyakorlatát a természet elveiből kiindulva dolgozta ki. A cikk bemutatja a két főmű a *Lénárd és Gertrud* és a *Hogyan tanítja Gertrud gyermekeit* című műveket is.

Döbrentei szerkesztői megjegyzésében úgy nyilatkozik, hogy Pestalozzi módszerét nálunk is be lehetne vezetni. Fájjalja, hogy hazánkban a nevelésügy elméleti irodalma igen szegényes, kevesen tartják fontosnak, hogy ezen a téren tegyenek valamit. Pedig

„Kik egy Országnak fennálló boldogságát, az emberi erkölcsi nemesség kifejtését ér-zéssel előmozdítani óhajtják, azok a nevelés- és tanításbéli jobbításokat szent kötelességnek méltán tartják. Szégyen megvallanunk, nekünk annak céljáról hasznosabban vezető írásaink nincsenek, s tudósink álmas veszteglése miatt még mély későre léznek.”²¹

A reformkor időszakában végre gyorsabb fejlődésnek indult pedagógiaelméleti irodalmunk. Pestalozzi tevékenységének értékelése is megváltozott. Többé már nem vitatkoztak a szerzők a módszer nemlétező erkölcsromboló és vallásellenes vonatkozásairól. Az yverdoni intézet meg-

¹⁹ Kazinczy – Szabó Jánosnak. Széphalom, Novemb. 13 d. 1817. In: *Kazinczy Ferenc levelezése. XV.* Közzéteszi VÁCZY János. Bp. 1905. 353.

²⁰ *Pestalozzi Henrik, a híres Nevelési-Író.* = Erdélyi Muzéum 1817. VIII. 114–125. Itt is meg kell említenünk a szakirodalomban élő félreértést. Mivel a cikk egyes szám első személyben íródott, és a cikk alatt Döbrentei neve áll, aki csak egy szerkesztői megjegyzést fűzött az íráshoz, a cikket emlegető szerzők azt Döbrenteinek tulajdonították. Pedig feltűnő adatok vallanak arról, hogy fordításról van szó. A cikkben szerepel egy mondat, amely a következőképpen kezdődik: „Midőn 1789-ben Helvétziában voltam, s Pestalozzi felől kérdezősködtem...” Döbrentei 1789-ben mindössze négy éves volt, tehát valószínűtlen, hogy róla lenne szó.

²¹ *Pestalozzi Henrik, a híres Nevelési-Író.* = Erdélyi Muzéum 1817. VIII. 125.

szűnése és Pestalozzi 1827-ben bekövetkezett halála után főleg mint a korszerű szemléltetés elméleti és gyakorlati szakemberét tartották számon a svájci pedagógust. Tanári kézikönyvek jelentek meg magyar nyelven, népszerűsítve az eljárást. Az adatok és dokumentumok azt jelzik, hogy a magyar iskolákban számos helyen a gyakorlatban is alkalmazták Pestalozzi módszerét.*

FEHÉR KATALIN

Cserey Farkas „Hazafi Óhajtás”-a a Magyar Kurir 1822. évfolyamában. A bécsi *Magyar Kurir* 1822. évfolyamában Cserey Farkas aláírásával egy „Hazafi Óhajtás” jelent meg.¹ Az írás nemcsak azért érdemel figyelmet, mert fényt vet Cserey,² s ezen keresztül a korszak szellemi törekvéseire, hanem azért is, mert adalékokkal szolgál a hazai műemlékvédelmi gondolkodás és szemlélet kialakulásához.

„Az igaz érdemű Kovachich Úr után említetik a’ Tudom. Gyűjt. 1821. eszt. II. Kötetének 124 lapján, hogy Garán-Szent-Benedeki Templomban, 1427. esztendőben *per Magistrum Thomam pictorem de Kolosvár* festett Oltárkép áll.³ Ugyan ott említetik Fuchs-Hoffer Úr után, hogy a’ Magyar dicsőségre nézve azon gyászos Mohácsi ütközet, az akkori korban festetve, ugyan a’ Garán-Szent-Benedeki Templomban találattik.⁴ A’ művészi jelesebb tárgyaknak, a’ történt dolgok, az idők’ korai, és így a’ Nemzeti létel’ kifejlődésének legfőbb pontú minéműségére minő nyomos befolyásaik legyenek, a’ Tudományi műveltségben előbbre-haladtak előtt, elég ismeretes; buzgó hazafi indulat vezérli e’ rendeimet író tollamat, és kedves Nemzetem előtt kinyilatkoztatom azon óhajtásomat, melly szerint találkozzék annak tisztelt kebléből olly széplelkű és jóérzésű, ki ezen két rendbeli festéseit a’ régi Honnyi kornak, remek-ecset által lemásoltatván, helyeztesse a’ Magyar Nemzeti Kincs’ nagybecsű Tárházába, a’ Pesti Nemzeti Muzeumba. Magyarhoz magyar dicsőség’ arányából szóllok, és azon évben, mikor a’

* A tanulmány az OTKA támogatásával készült. (T025753.)

¹ Magyar Kurir 1822. I. 30–31.

² Cserey zaklatott életéről újabban ENYEDI Sándor közölt ismertetést: *Cserey Farkas levelei Aranka Györgyhöz 1796-ból.* (Magyar Könyvszemle 1998/3. 293–300), megemlítve, hogy „fennmaradt kéziratok közül is van olyan (pl. „Hazafiúi óhajtásai egy magyaroknak”), amely megérdemelné, hogy megjelenjen.” 294.

³ Krüchten József a Kolozsvári Tamás által festett garamszentbenedeki oltár latin nyelvű feliratát, amely a mű megrendelőjét, alkotóját és keletkezésének körülményeit ismerteti, s amelyet teljes terjedelmében közöl, a régi magyar festésről olvasható „igen régi, vagy legrégiebb” nyomnak vélte. (Tudományos Gyűjtemény 1821.II.124.) A feliratot Krüchten Márton György „Repertorium Manuscriptorum et Monumentorum Diplomaticorum in Expeditione Diplomatico-Literaria conscriptum. Anno 1810, 1811, 1812” című kéziratából másolta ki, (OSzK Kézirattár Fol. Lat. 139.) „melyben a történetudós a levéltári gyűjtő útja során elébe került adatokat ismertette. Kovachich forráskutatói munkásságáról és az expedícióról: V. WINDISCH Éva: *Kovachich Márton György, a forráskutató.* Bp. 1968. Kandidátusi értekezés. MTAK Kézirattár. A felirat – melyet tehát már a 19. század elején ismertek és publikáltak – jelentőségéről és a kutatástörténetéről: *Magyarországi művészet 1300–1470 körül. I.* Szerk.: MAROSI Ernő Bp. 1987. 619.

⁴ FUXHOFFER, Damiani: *Monasteriologia Regni Hungariae.* Veszpremi, 1803. I. 139–140. Fuxhoffer leírását Krüchten idézi: „És nem volna-e másolásra méltó az is, amit Fuxhoffer Damiane a’ Garan Szent Benedeki Templomról magáról ír: „Pugna Mohacsiana, illa Hungariae, sed vel maxime Religioni infausta pugna, coaevo penicillo ad vivum depicta in eiate Ecclesiae cernitur.” ‘s a’ t. Lásd: *Monasteriologia.* L.I. Veszpremi, 1803. Fol. Pag. 139.” = Tudományos Gyűjtemény 1821.II.124.